

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної військової адміністрації
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Матеріали

Усеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції,
присвяченої 105-річчю Академії
«Формування та розвиток взаємодії викладачів і студентів
в умовах трансформаційних змін освітнього процесу:
можливості та виклики»

м. Харків, 03 грудня 2025 року

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної військової адміністрації
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А. С. Макаренка»
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Криворізький державний педагогічний університет
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ВЗАЄМОДІЇ
ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ:
МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ**

Матеріали Усеукраїнської науково-практичної
онлайн-конференції, присвяченої 105-річчю Академії
(м. Харків, 03 грудня 2025 рік)

Харків, 2025

УДК 378.064.2-043.83:378.014.3-044.922(062.552)
Ф79

Редакційна колегія:

- Пономарьова Г. Ф.** – докторка педагогічних наук, професорка, заслужена працівниця народної освіти України, Почесна громадянка Харківської області, ректорка – голова;
Степанець І. О. – кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності – заступник голови.

Члени редакційної колегії:

- Куліна О. В.** – керівниця навчально-методичного відділу;
Савченко В. Е. – методистка.

Відповідальність за якість і достовірність матеріалів
несуть автори публікацій.

Ф79 Формування та розвиток взаємодії викладачів і студентів в умовах трансформаційних змін освітнього процесу: можливості та виклики : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (03 грудня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради [Електронне видання]. – Харків : ХГПА, 2025. – 607 с.

До матеріалів Усеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції включені доповіді науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів вищої, загальної середньої та дошкільної освіти, аспірантів, здобувачів.

Тематика матеріалів збірника охоплює сучасні підходи до формування та розвитку ефективної взаємодії між викладачами й студентами в умовах трансформаційних змін освітнього процесу, впровадження інноваційних методів навчання, цифрових технологій, створення психологічно безпечного та мотиваційного освітнього середовища, а також аналізує виклики, що постають перед педагогами в умовах воєнного стану та динамічних суспільних змін.

УДК 378.064.2-043.83:378.014.3-044.922(062.552)

© Харківська гуманітарно-педагогічна академія, 2025

ЗМІСТ

Абрамов Д. О.	
СУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЛЯ	22
Агеєнко Т. А., Грачова О. М.	
МИСТЕЦТВО МОДЕРНУ ЯК ЧИННИК ДУХОВНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	28
Андрєєва М. О., Шатохін В. О.	
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ПРИЙМАЮЧИХ ГРОМАДАХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ	31
Архіпов О. А., Бойченко А. В.	
ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ФУТБОЛОМ НА РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	35
Афанасьєв О.І.	
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ	39
Багмут Р. Б.	
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ВИХОВАННЯ В ЗВО	42
Бакуменко Л. Г.	
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЗВО В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	44

- Токар І. С., Бобро А. А.**
SOFT SKILLS УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 516
- Томаровська Т. О.**
РОЛЬ ВИВЧЕННЯ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БІОЛОГІЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЗБЕРЕЖЕННЯ» 519
- Томчук С. С., Сулімова Л. О.**
СКРАЙБІНГ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 521
- Тур О. М.**
КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА І ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ 526
- Упатова І. П., Борзик О. Б., Купіва О. В.**
КЛІКБЕЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ Й УТРИМАННЯ УВАГИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯХ 532
- Упатова І. П., Москальов В. Б., Альбоша В. С.**
ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА МАТЕРІАЛІ ФІЗІОЛОГІЇ АДАПТАЦІЇ РОСЛИН 538
- Ференц В. А., Павлусь О. В.**
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ 542

Список використаних джерел

1. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Використання технологій скрайбінгу і скетчноунтингу в освітньому процесі. Журнал «ІКТ у навчанні». 2019, с. 68. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5fe5ecba-784c-45c0-8cf1-bebdfddc4104/content> (дата звернення 07.11.2025)
2. Білоусова Л. І. Візуалізація навчального матеріалу з використанням технології скрайбінг у професійній діяльності вчителя. Фізико - математична освіта. 2016, с. 39-47.
3. Онофрійчук Л. О. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу в закладі вищої освіти. Народна освіта. 2015, с. 64. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6068 (дата звернення 08.11.2025)
4. Ошега. З. Навчання з ІКТ: метод скрайбінг. URL : http://navchannaikt.blogspot.com/p/blog-page_42.html?m=1 (дата звернення 09.11.2025)
5. Сидорчук Н. Г. Скрайбінг: інновації та традиції аудіовізуальної підтримки навчального процесу. Креативна Педагогіка. 2016, с. 59-63. URL: https://eprints.zu.edu.ua/28870/1/4_Сидорчук.pdf (дата звернення 08.11.2025)

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГА І ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Тур О. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
психології та педагогіки Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сучасна освітня парадигма вимагає відходу від авторитарної, трансмісійної моделі навчання («суб'єкт-об'єкт») до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де здобувач освіти розглядається як активний, рівноправний партнер у навчальному процесі. У цьому контексті комунікативна культура педагога стає не просто набором навичок, а визначальним чинником ефективності освіти. Актуальність проблеми полягає в тому, що навіть за усвідомлення необхідності діалогу, на практиці часто виникають комунікативні бар'єри, які деформують партнерські відносини,

повертаючи їх до позиції домінування. Це знижує навчальну мотивацію, гальмує розвиток критичного мислення та формування особистісної зрілості здобувача освіти.

Проблема комунікації в освіті широко вивчалася у працях В.Кан-Калика, А.Добровича, О.Семіченко, а також у контексті гуманістичної психології (К.Роджерс, Ю.Хабермас). Останні дослідження сфокусовані на ролі емоційного інтелекту педагога та діалогових практик в умовах цифрового навчання. Зокрема, науковці підкреслюють, що недостатня увага до невербальних сигналів та хибна інтерпретація цифрового спілкування унеможливають встановлення довірливого контакту, який є основою суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Аналіз публікацій останніх років свідчить про необхідність не лише діагностики, а й розроблення комплексних тренінгових програм для формування комунікативної компетентності викладачів [2, с.20].

Метою пропонованої наукової розвідки є систематизація основних видів комунікативних бар'єрів, що виникають у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і здобувача освіти, та обґрунтувати дієві шляхи їх подолання через розвиток діалогічної та емоційної культури педагога.

Питання систематизації перешкод, які виникають у процесі обміну інформацією та взаємодії, є предметом ґрунтовного вивчення в науці про комунікації. Саме тому різні дослідники розробили численні класифікації комунікативних бар'єрів, прагнучи найбільш повно охопити їхню різноманітну природу [1, с.89–90]. Незважаючи на варіативність підходів, для практичного аналізу ми вважаємо найбільш доцільним виокремити три ключові та найбільш фундаментальні групи комунікативних бар'єрів.

1. Психологічні бар'єри, які включають «бар'єр установки» (педагог несвідомо сприймає здобувача освіти через негативний стереотип), «бар'єр страху оцінки» (блокує відкритість здобувача освіти) та «бар'єр емоційного нерозуміння» (нездатність педагога розпізнати справжні емоції співрозмовника).
2. Семантичні (лінгвістичні) бар'єри, які виникають через використання професійного жаргону або термінології, незрозумілої для здобувача

освіти, а також через різницю у фонових знаннях та ціннісних орієнтаціях [3, с.29]. Сюди ж належить бар'єр інтонації, коли зміст повідомлення суперечить його невербальному оформленню.

3. Організаційні та рольові бар'єри, які пов'язані з негнучкими освітніми структурами, де формальний статус викладач/студент домінує над партнерською позицією. Наприклад, жорсткий регламент часу, який не дозволяє повноцінно вислухати думку здобувача освіти.

Подолання комунікативних бар'єрів, що виникають між викладачем і здобувачами освіти, можливе лише за умови свідомого, цілеспрямованого впровадження принципів діалогу у щоденну практику педагогічної комунікації [4, с.130]. Це передбачає перехід від авторитарного, монологічного передавання інформації до справжньої взаємодії, заснованої на взаємоповазі та визнанні рівності суб'єктів спілкування. Ключовими стратегіями тут є:

Активне слухання. Це свідомий і цілеспрямований процес, який виходить за межі простого сприйняття інформації і передбачає демонстрацію педагогом повної залученості та готовності зрозуміти позицію здобувача освіти, що є критично важливим для встановлення партнерства та усунення психологічних бар'єрів (страху, недовіри). Це перетворює здобувача освіти з об'єкта впливу на джерело інформації та рівноправного учасника діалогу. Функціонально активне слухання передбачає кілька технік, кожна з яких націлена на подолання специфічних бар'єрів: 1) парафраз, або переформулювання, тобто повторення педагогом ключової думки здобувача освіти своїми словами для підтвердження точності сприйняття. Вона є необхідною для подолання семантичних бар'єрів, що виникають через можливе нерозуміння термінів або різницю у кодуванні повідомлень. Крім того, парафраз знімає психологічний бар'єр відчуття, що «голос не почутий»; 2) узагальнення, або резюмування, що полягає у стислому підсумовуванні основних ідей після тривалого висловлювання або дискусії. Це не лише впорядковує інформаційний потік, але й демонструє глибоку повагу до висловленого змісту, що позитивно впливає на психологічний клімат взаємодії; 3) уточнювальні запитання, зокрема використання прямих запитань, націлених на конкретизацію незрозумілих або двозначних моментів («Чи правильно я зрозумів,

що...?»). Це прямий метод усунення семантичних та логічних бар'єрів, забезпечує чітке взаєморозуміння без домислів; 4) віддзеркалення почуттів, або емпатія, що полягає у вербалізації емоційного стану здобувача освіти («Я бачу, це викликало у Вас розчарування...»). Така реакція з боку педагога легітимізує емоції здобувача освіти, що критично важливо для зняття психологічної напруги та бар'єру закритості.

Конгруентність. У комунікативній культурі педагога конгруентність є принципом автентичності та внутрішньої цілісності, що виступає критичною умовою для формування довіри та партнерства у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Це поняття означає узгодженість трьох вимірів: внутрішнього стану педагога (його думки та емоції), усвідомлення цього стану та його зовнішнього вираження (вербального та невербального) [1, с.90]. У контексті подолання бар'єрів, конгруентність безпосередньо протидіє психологічному бар'єру недовіри та значно знижує страх оцінки з боку здобувача освіти. Якщо педагог вербально говорить: «Я готовий Вас вислухати без осуду», але при цьому його невербальні сигнали (схрещені руки, погляд убік, напружена поза чи роздратований тон) передають протилежне повідомлення, виникає комунікативна інконгруентність. Здобувач освіти інтуїтивно реагує на сильніші, неусвідомлені невербальні сигнали, сприймає подвійне повідомлення як фальш і закривається. Це миттєво відновлює суб'єкт-об'єктну дистанцію та унеможлиблює відкритий діалог. Для забезпечення конгруентності педагог має свідомо контролювати та узгоджувати ключові канали комунікації: 1) невербальний канал – вимагає використання відкритої пози (відсутність фізичних бар'єрів між співрозмовниками), прямого, але не домінувального візуального контакту (що свідчить про зосередженість на особистості, а не на її формальній ролі) та релевантної міміки; 2) паралінгвістичний канал, що включає інтонацію, темп мовлення, гучність та паузи. Важливо, щоб емоційне забарвлення голосу відповідало змісту повідомлення. Якщо педагог говорить про важливість співпраці високим, напруженим тоном, це створює психологічний бар'єр, пов'язаний із тривогою. Спокійна, рівна інтонація підтверджує, що викладач контролює ситуацію та готовий до діалогу на рівних; 3) вербальний канал – педагог повинен

дотримуватися екологічності мовлення, уникаючи зверхнього тону чи педагогічного жаргону, який лише підкреслює його вищу позицію.

«Я-повідомлення». Техніка є фундаментальною для деперсоналізації проблеми у суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Традиційні «Ти-повідомлення» (*«Ти не вивчив», «Ти погано підготувався»*) містять пряме звинувачення або оцінку особистості здобувача освіти. Це автоматично активує його психологічний захист (заперечення, уникнення, агресія), що миттєво зводить комунікативний бар'єр між суб'єктами освітньої діяльності. Натомість, «Я-повідомлення» зміщує фокус уваги: педагог говорить про свої власні почуття, переживання та наслідки поведінки здобувача освіти, які впливають на освітній процес, але не оцінює його особистість, наприклад, замість авторитарного: *«Ти порушуєш правила нашої дискусії»* (Ти-повідомлення), використовується конструкція: *«Я відчуваю розчарування (емоція), коли бачу, що ми не дотримуємося регламенту (факт), оскільки це заважає нам завершити обговорення важливої теми (наслідок для мене/процесу)»*. Ефективне «Я-повідомлення» включає такі обов'язкові компоненти: 1) об'єктивний опис факту/ситуації, наприклад: *«Коли я отримую роботу, яка не відповідає критеріям»*; 2) назва власної емоції, наприклад: *«Я відчуваю занепокоєння/розгубленість»*; 3) пояснення впливу/наслідку, наприклад: *«тому що це змушує мене витратити більше часу на додаткові консультації, а ми відстаємо від графіка»*. Використання викладачем цієї техніки допомагає здобувачеві освіти побачити, що його дії створюють проблему для іншого суб'єкта, а не є його особистим недоліком. Це сприяє розвитку спільної відповідальності за навчальний процес, зміцнюючи партнерську позицію. Замість того, щоб захищатися, здобувач освіти має простір для вибору конструктивної реакції та пропозиції рішення, що є сутністю суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Створення «зони вільного спілкування» спрямоване насамперед на подолання бар'єра страху оцінки та психологічних бар'єрів, які блокують ініціативу здобувача освіти. Ця зона визначається як освітній простір, де відсутнє сумативне оцінювання за участь або висловлювання, що миттєво змінює вектор уваги: фокус перенесено з продукту (правильної відповіді) на процес (спільний пошук істини). Ключовим теоретичним підґрунтям тут є концепція психологічної

безпеки, де здобувач освіти відчувається достатньо захищеним, щоб ризикувати (висловлювати сумнівні ідеї, ставити «нерозумні» запитання, визнавати помилки) без остраху осуду чи зниження балу. Таке спілкування кардинально трансформує рольові бар'єри: педагог перетворюється з контролера на фасилітатора та співдослідника, що є квінтесенцією суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Форматом реалізації зони вільного спілкування є: 1) дискусії та дебати – заохочується висловлювання різних, навіть протилежних, точок зору, оцінюється не «правильність» позиції, а якість аргументації та повага до опонента, що розвиває критичне мислення та долає бар'єр упередженості; 2) мозкові штурми – увага акцентується на кількості ідей, а не на їхній якості на початковому етапі, заборона критики, що є прямим механізмом усунення психологічного бар'єра самоцензури та страху виглядати некомпетентним; 3) спільні проекти без проміжного оцінювання, коли команда працює на колективний результат, що стимулює горизонтальну комунікацію між здобувачами освіти; 4) рефлексивні журнали, що дозволяють здобувачу освіти висловити свої сумніви, запитання чи емоції конфіденційно, долаючи бар'єр сорому та страху відкритого висловлювання.

Отже, ефективна суб'єкт-суб'єктна взаємодія є неможливою без високої комунікативної культури педагога, яка базується на діалогічності та емоційній компетентності. Виявлені бар'єри (психологічний, лінгвістичний, рольовий) вимагають застосування певних інструментів для їх усунення, з-поміж яких важливого значення набувають такі, як активне слухання, конгруентність, техніка «я-повідомлення», створення «зони вільного спілкування». Перспективою подальших досліджень є розроблення та емпірична перевірка ефективності тренінгових програм, спрямованих на формування навичок рефлексивної комунікації серед педагогічних працівників, що дозволить поглибити партнерські відносини в освітньому середовищі та підвищити якість засвоєння навчального матеріалу.

Список використаних джерел

1. Березовська, Л. Комунікативні бар'єри у спілкуванні соціального працівника: шляхи подолання. *Український Педагогічний журнал*. 2020. №2. С. 87–94. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-87-94>

2. Білоус Р., Сошенко С., Лебединська Г. Соціально-психологічний тренінг як засіб подолання комунікативних бар'єрів у процесі міжособистісного спілкування студентів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2021. №1(16). С. 18–26. <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i16.212>

3. Близнюк Л., А.Варламова. Семантичні бар'єри комунікації. *Людина, суспільство, комунікативні технології* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (27–28 жовтня 2022 р.). Харків : Мачулін, 2022. С. 27–29.

4. Орел, А., Жмайлов, В. Прикладні аспекти комунікативних бар'єрів у сучасному суспільстві. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. С.123–132. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-100>

КЛІКБЕЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ Й УТРИМАННЯ УВАГИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ОНЛАЙН-ЗАНЯТТЯХ

Упатова І. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри природничих наук та здоров'язбереження Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Борзник О. Б., доктор філософії, доцент, старший викладач кафедри природничих наук та здоров'язбереження Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Купіна О. В., доктор філософії, викладач кафедри природничих наук та здоров'язбереження Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Сучасні здобувачі освіти є активними користувачами соціальних мереж, алгоритми яких продукують споживання контенту у форматі коротких, динамічних, яскравих, візуально привабливих, емоційно насичених, інтригуючих повідомлень, що створюють високу конкуренцію інформаційних стимулів, швидко привертають увагу та стимулюють миттєву реакцію. Така медіамодель сприйняття інформації безпосередньо впливає на освітню діяльність: учасники освітнього процесу очікують активної залученості, яскравих образів, виразних